



Spel. spektakel en bedrog

*Studium Generale presenteert
in samenwerking met
Museum Boerhaave
en Cinema Club Leiden:*

*Over de overlap van
vermaak en
(pseudo)wetenschap in
de 18^e en 19^e eeuw*



Universiteit Leiden

maandagavond 12 april

Lezing

La physique amusante. Trefpunt van natuurkunde en goochelen

Frits Berends, emeritushoogleraar theoretische natuurkunde, Universiteit Leiden
Voor velen is tegenwoordig natuurkunde maar een moeilijk vak, en de term vermakelijke natuurkunde zal dan ook ver-bazing wekken. Toch is er een periode geweest dat die term gangbaar was. Het was een begrip dat niet alleen onderhoudende fysieke effecten omvatte, maar ook goocheltrucs. De betiteling 'physique amusante' voor het materiaal in goochelboeken of goocheldozen was in de negentiende eeuw niet ongevoel. Voor het goochelen lijkt deze ontmoeting met de natuurkunde statusverhogend te hebben gewerkt, voor de natuurwetenschap heeft het een populariserend effect gehad. Hoe dit raakvlak tussen natuurkunde en goochelen is ontstaan, zal in de boeiende openingslezing van deze reeks worden geschetst.

maandagavond 19 april

Demonstratie

De toverlantaarn. Van amusement naar massa-educatie

Willem Albert Wagenaar, emeritushoogleraar klinische psychologie en rechtspsychologie, Universiteit Leiden
De toverlantaarn was vanaf het begin een instrument met geen ander doel dan vermaak. Het eerste bericht over een voorstelling stamde uit het dagboek van

Christiaan Huygens in 1659. Hij beschreef daarin hoe zijn zelfgebouwde lantaarn werkte, met een condensorlens en een dubbel objectief, en schetste daarbij een plaatje van wat hij vertoonde: een bewegend skelet dat zijn schedel afnam! Tekenend is ook de naam die hij voor het instrument bedacht: 'Lanterne Magique', een term die niet eerder voorkomt en die precies uitdrukt dat het vooral de bedoeling was om het publiek te verbazen. W.A. Wagenaar zal op deze avond een demonstratie geven met zijn toverlantaarns.

Monday evening, 26th of April

Film night


All-English activity!

Georges Méliès. Wizard of Early Cinema

With an introduction by Yasco Horsman, lecturer in literary studies, Leiden University

During the first decade after its invention, cinema was almost exclusively thought of as a realistic medium. People came to the movies to watch life-like images of 'real' people in 'real' settings. George Méliès, owner of the Robert-Houdin magic theatre in Paris, broke with this young tradition. He explored the new medium's possibilities for deceiving and manipulating its audience, creating short fantasy and fairy tale-like films, such as "Trip to the Moon" (1902) and "The Magic Lantern" (1903). Besides being early examples of cinematic fiction, Méliès' films are also documents of a theatrical tradition that was to disappear after the





breakthrough of cinema, namely a tradition that sought to combine the performance of magical illusions, playful demonstrations of science ('physique amusante'), and the exhibition of ingenious automata. In co-operation with Cinema Club Leiden, Studium Generale will screen highlights from the oeuvre of this pioneer of cinema.

maandagavond 10 mei

Lezing

Speelse natuurkunde in salons en genootschappen van de achttiende en vroege negentiende eeuw

Huib Zuidervaart, wetenschappelijk onderzoeker aan het Huygens Instituut (KNAW), Den Haag

"De wis- en natuurkundige wetenschappen zijn van mijn jeugd af aan altoos mijne hoofdstudie, ja ik mag zeggen mijne speel-pop geweest". Dat schreef de Amsterdamse burgemeester Gerard Aernout Hasselaer in december 1758 aan een vriend in het verre Indië. Hasselaer kon zich uitleven in een omvangrijk eigen kabinet met natuurkundige instrumenten. In zijn voorliefde voor speelse natuurkunde stond Hasselaer niet alleen. Veel personen uit de maatschappelijke bovenlaag beschikten in die jaren over een kabinet met wis-, natuur- en sterrenkundige instrumenten. Ook ontstonden er in alle grote steden genootschappen van geïnteresseerden in de nieuwe 'natuurfilosofie'. 'Proefjes doen' werd een steeds populairdere vorm van ontspanning. Huib Zuidervaart zal in zijn lezing deze ontwikkeling toelichten.

maandagavond 17 mei

Lezing en proeven

Vonken, opoffers en bliksems uit de 18^e eeuw



Ad Maas, conservator en samensteller van de tentoonstelling 'Newton in Nederland' (onderdeel van 'Newtonmania'), Museum Boerhaave, Leiden, en Jaap Slikker, verzamelaar en demonstrator van antieke wetenschappelijke instrumenten Wetenschap was ongekend populair in de achttiende-eeuwse Nederlandse Republiek. En van alle wetenschappen was de elektriciteitsleer misschien wel de meest kleurrijke. De vaak spectaculaire elektrische verschijnselen oefenden een grote aantrekkingskracht uit op de achttiende-eeuwse Nederlanders, die nog nauwelijks bekend waren met elektriciteit. Elektrische proeven kon men overal aantreffen: van de universitaire collegezalen tot op de kermis. In de lezing zullen we aandacht besteden aan Nederlandse geleerden en instrumentmakers die belangrijke bijdragen leverden aan deze tak van de natuurkunde en ook laten zien hoe elektriciteit doordrong in de geneeskunde en in de populaire cultuur.

Om de wereld van de achttiende-eeuwse elektriciteitsleer tot leven te wekken zal de lezing worden vergezeld van authentieke, historische elektrische proeven.

Na afloop is er gelegenheid om de tentoonstelling 'Newtonmania' te bezichtigen.

Tijd:

19.30 uur

Plaatsen:

12 april en 10 mei:

zaal 011, Lipsiusgebouw, Cleveringaplaats 1, Leiden

19 april, 26 april en 31 mei:

Spectrumzaal, Studentencentrum Plexus, Kaiserstraat 25, Leiden

17 mei:

Museum Boerhaave,

Lange St. Agnietenstraat 10, Leiden

Time and location of film night:

7.30 pm

Spectrum Room, Plexus Building, Kaiserstraat 25, Leiden

Entrance is free. Everybody is welcome without prior registration!

Toegang gratis. Geen aanmelding nodig. Iedereen is welkom!

Informatie/organisatie:

Studium Generale Universiteit Leiden

Postbus 9500

2300 RA Leiden

t.a.grunewald@ics.leidenuniv.nl

071 527 7283 / 7295 / 7296

www.studiumgenerale.leidenuniv.nl

maandagavond 31 mei

Lezing

**Proeven van de Mesmeriaansche betasting
Het dierlijk magnetisme in Nederland,
1770-1820**

Joost Vijselaar, bijzonder hoogleraar in de geschiedenis van de psychiatrie, Universiteit Utrecht

Rond 1800 maakte het controversiële dierlijk magnetisme of Mesmerisme internationaal furore als therapie. Magnetiseurs behandelden (zenuw)zieken die daarbij in trance of hypnose raakten en (zelf) genezende vermogens aan de dag legden. In Nederland, waar men aanvankelijk kritisch stond tegenover deze behandeling, was Gijsbert Karel van Hogendorp een van de eersten die rond 1790 het magnetisme toepasten. Vanaf 1812 raakte het dierlijk magnetisme korte tijd daadwerkelijk in de mode onder de geleerde elite, ook bij medici, zoals aan de universiteit in Groningen. Tegen 1820 ebde de belangstelling echter weer weg en kwam het magnetisme te boek te staan als kwakzalverij.

